

EADMERI MONACHI

LIBER

DE BEATITUDINE CŒLESTIS PATRIÆ¹⁹⁴.

Reverendo domino, et fratri et amico suo, Guillelmo monacho, mansuetudine, modestia et honestate vitæ multum amando, frater Eadmerus, monachorum Ecclesiæ Christi Cantuariensis infimus, quod Deus promisit diligentibus se.

Recordatur, ut æstimo, sanctitas tuæ dilectionis, honorande frater, quia, cum venerabilis Pater Anselmus Cantuariensis archiepiscopus, nuper in cœnobio Cluniacensi aliquantibus diebus moraretur, et loquens, a religioso ipsius loci conventu, pro sua reverentia devotissime audiretur; tua prece mecum egisti quatenus verbum, quod de æterna beatitudine in capitulo coram positus fratribus fecit, styli officio, tuo conspectui præsentarem. Ego igitur, utpote qui libenti animo volebam pro meo posse tuæ voluntati morem gerere, opus illico aggressus sum, æstimans illud levioris ad explicandum negotii fore quam postea sen-

A serim. Noverit ergo charissima mihi dilectio tua, quia tui solius causa tenuit me ne cœpto desisterem, licet fortassis melius fuisset penitus destitisse. Materia siquidem pulchra et appetibilis cum narratur sermone inculto et contemptibili, solet nonnunquam magis offendere animum audientis quam demulcere. Quapropter vereor ne hoc ipsum in meo facto alicui contingat, scilicet ne materia decens indecenti stylo digesta, id apud hominum mentes efficiat, ut quæ prius per se sine scripto placebat, ex scripti deinceps fœditate vilescat. Sed certe quod scripsi, tua sincera dilectione provocatus tibi scripsi, hoc solum intendens ut ea simpliciter dicerem, quæ me in eodem capitulo per id temporis, vel alibi ab ore ipsius Patris, de eadem re accepisse recordari valebam. B Valeat sanctitas tua et oret pro me.

PROLOGUS¹⁹⁵.

Multi homines, quibus nonnunquam boni mores et justa opera proponuntur, et qui ut se in eis, sæculi vanitate postposita, exerceant admonentur, inquirere solent quamobrem, quo præmio, qua retributione. Respondetur itaque illis quod scriptum: « Quia nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit quod præparavit Deus iis qui diligunt illum (I Cor. II, 9). » Quod cum illi non clare quid sit advertere possunt, repetitur hoc ipsum aliis verbis, et dicitur eis: Præmium quod iis qui in hac vita Deo serviunt in futura vita recompensatur, vita æterna, beatitudo æterna, æterna jucunditas, sufficientia scilicet est omnium commodorum secundum voluntatem et sine omni indigentia. Hæc ergo cum illis hoc modo dicuntur, bona quidem et magna, ut sunt, esse videntur; sed quia non intelligunt quid in ipsa vita æterna habituri sint, nec subito quid sit omnium commodorum secundum voluntatem sufficientia et sine omni indigentia percipere possunt, hærent animo, nec multum efficaci ad audita sapore trahuntur. Quid ergo agendum ut hæc illis aliquatenus sapiant, et sic ad opera bona evigilent? Puerorum more cibandos existimo, qui, si quando grossum aliquod pomum edendum percipiunt,

illud ob dentium teneritudinem et oris angustiam absumere nequeunt, si pro illorum capacitate primo non fuerit particulatim divisum. Itaque dividamus in partes magna quæ diximus, ut inde possint ad vitam nutrirî de quibus agimus. Quæ ut melius eluceant, consideremus quæ in hac vita mens amet^{195*} humana, et ex his, prout possumus conjectemus, ea multo¹⁹⁶ excellentius eos habituros in vita futura, si quidem inter mundana tentationum pericula constituti, Dominica fuerint præcepta secuti, atque cum ipsa illic adepti fuerint, plenitudine desiderii sui se nequaquam fraudatos percipient. Hæc, inquam, faciamus, et a minimis paulatim progrediamur. Ecce, ut primo, quæ ad corpus attinent bona succincte enumeremus, ista, ut æstimo, sunt quæ propter se et propter quæ alia quæque ab hominibus appetuntur: pulchritudo, velocitas, fortitudo, libertas, sanitas, voluptas, diurnitas vitæ. Si autem in his aliqua sunt quæ aliquando servi Dei non modo non appetunt, sed etiam magnopere in hac vita curare subtersugunt, ut sunt, verbi gratia, pulchritudo corporis atque voluptas, utique non idcirco id faciunt quod ea naturaliter nolint, sed ne Deum in eis quomodo offendant. Nam si per ea nihil offensionis

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁴ Collatus est cum mss Corb. S. 62. E. 10. et 605. quæ præmittunt Epistolam Eadmeri ad Guillelmum, sed non distinguunt Capitula ¹⁹⁵ Ms E. Sequens opusculum est opusculum venerabilis Anselmi de Beatitudinibus n. s. 62. Incipit Prologus Eadmeri Monachi in libro de æterna beatitudine, quem composuit ex verbis beati Anselmi Archiepiscopi Cantuariensis ^{195*} Mens amat mss mens amet ¹⁹⁶ Et ea multo mss ea multo

in Deum contrahi posse certo sentirent, vel se ab ¹⁹⁷ amore æternorum impedi non pertimescerent, profecto jucundius in ipsis quam in eorum contrariis sese deducerent. His ita prælibatis, singula quæ proposuimus breviter tractemus, et qualiter illis post corporum nostrorum resurrectionem persuemur, prout Dominus dederit, explicemus.

CAPUT PRIMUM.

De pulchritudine corporum beatorum.

Itaque pulchritudo bonum quoddam est et quod naturaliter a cunctis haberi amatur. In illa igitur vita pulchritudo justorum solis pulchritudini, qui septempliciter quam modo sit speciosior erit, adæquabitur, quemadmodum divina Scriptura testatur: *Fulgebunt, inquit, justi, sicut sol in conspectu Dei (Matth. XIII, 45)*. Ad hæc, corpus Dominicum claritati solis prælucere nescio aliquem posse ambigere. Et ei similes, attestante Apostolo, erimus, qui dicit: *Reformabit corpus humilitatis nostræ configuratum corpori claritatis suæ (Phil. III, 21)*. Ista fatetur auctoritas, cui contradicere scitur esse nefas. Hæc tamen si quis sibi velit ratione probari, credo nulli debere incredibile videri justos pulchritudinem solis in illa vita, ubi mortale hoc absorbebitur a vita (*II Cor. V, 4*), sortiri, cum vere dicantur et sint templum et sedes Dei, quod nusquam in divina pagina de solo isto visibili meminimus legi.

CAPUT II.

De velocitate.

Velocitas, quæ pulchritudine non minus amatur, tanta nos comitabitur ut ipsis angelis Dei æque celeres simus, qui a cælo ad terras, et a terris in cælum dicto citius dilabuntur. Quæ celeritas, si utrum sit in angelis probari necesse esset ¹⁹⁸, exempli gratia, dici forsitan posset hominem, mortali adhuc carne gravatum, mox a Judæa per angelum in Chaldæam delatum, indeque, tradito prandio quod deferebat, sine mora relatum. Ergo cum istis omnino par velocitas illis erit, quibus, sicut promissa est, illorum æqualitas inerit. Apostolus etiam, qui corpora nostra, quantacunque locorum intercapedine separata membratim fuerint, sive dispersa, in ictu oculi (*I Cor. XV, 52*) asserit resurrectura, satis innuit quam velocitatem eadem corpora jam incorruptibilia sint habitura. *Corruptibile quippe hoc, sicut ipse testatur, incorruptionem, et mortale induet immortalitatem (ibid., 53)*. Hujus quoque velocitatis exemplum in radio solis licet intueri, qui statim orto sole in plaga orientali, pertingit in ultima plagæ occidentalis ¹⁹⁹, ut in eo perpendamus non esse impossibile quod de nostra dicimus futura velocitate, præsertim cum rebus animatis soleat inesse major velocitas quam inanimatis. Huic radio solis simile velocitatis exemplum habebimus in nobis. Radius

A quippe oculorum nostrorum in sublevatione palpebrarum cælum usque pertingit, et in ictu earum totus in semet, ac integer redit. Amplius constat quidem animas sanctorum, quæ jam cœlestia tenent, necdum plena felicitate frui, donec incorruptibilitate corporum suorum potiantur. Quam cum adeptæ fuerint ²⁰⁰, non erit quo amplius velint. Hæc itaque corpora si eas a sua velocitate tardiores aut graviores efficere deberent, nimirum potius eorum consortium abhorrerent quam appetere. Igitur ea quam dicimus velocitate perfungemur, cum in vera vita fuerimus.

CAPUT III.

De fortitudine.

Post has nominavimus fortitudinem, quam plerique perosa imbecillitate plurimum amant. Præstant igitur viribus, quicumque supernis meruerint civibus associari, in tantum ut nullatenus illis obsistere quidquam valeat, si movendo aut evertendo voluerint quid a suo statu quomodocunque divertere quin illico cedat. Nec in eo quod dicimus majori conatu laborabunt quam nos modo in motu oculorum ²⁰¹ nostrorum. Ne, quæso, excidat animo ²⁰², quam adipiscemur angelorum similitudo, quatenus, si hic ²⁰³ aut in iis quæ dicturi sumus aliquod exemplum non occurrerit, ipsa occurrat, atque in quibus angelos valere constiterit, et nos æque valere probet et asserat. Neminem autem qui dubitet existere puto angelos ea qua volunt fortitudine fungi. Sed fortassis quæret aliquis quid nobis illa fortitudo præstet, cum singulis tam convenienter, ut convenientius nequeant, ubique dispositis, nihil mutandum, nihil evertendum nihilque standum sit in quo vires suas quis exerceat. Qui hæc dicit, paucis nobiscum quid in hujusmodi habeat usus humanus attendat, et videbit quia non semper omnibus quæ habemus et quæ nos habere non parum gaudemus actu utimur, sicut, verbi causa, visu ipso, potestate aliqua, scientia rerum nonnullarum et multis in hunc modum. Sic et tunc, de qua agitur ²⁰⁴, fortitudo erit. Sola namque possessio ejus grata nobis erit, et exultatio grandis erit, licet nequaquam sit nobis in actu, cunctis, ut dictum est, in suo statu collocatis. Hæc eadem quæstio, si aut de velocitate, aut de aliquo eorum quæ ob propositi ²⁰⁵ operis intentionem dicturi sumus quemlibet movet, eam, qua hic soluta est, solutionem, si apertiore ²⁰⁶ non habuerit, accipere valet.

CAPUT IV.

De libertate.

Hinc, secundum quod proposuimus, ordine suo libertas sequitur, quæ superioribus non minus diligitur. Quicumque igitur angelorum fuerint similitudinem assecuti, eorum quoque libertatem necessario

VARIÆ LECTIONES.

¹⁹⁷ Ut vel se mss omitt. ut. ¹⁹⁸ Probari necesse est mss probari necesse esset ¹⁹⁹ Plagæ Orientalis mss plagæ Occidentalis ²⁰⁰ Adepti fuerint mss adeptæ fuerint ²⁰¹ Motu oculorum mss in motu oculorum ²⁰² Excitat animo mss excidat animo ²⁰³ Quatenus hic mss quatenus si hic ²⁰⁴ Fortitudine mss fortitudo ²⁰⁵ Præpositi mss propositi ²⁰⁶ Apertiore mss apertiore

assequentur. Itaque sicut angelis nihil obsistit, nec aliquid eos impedire vel constringere potest quin, pro velle suo, cuncta liberrime penetrent; ita non erit obstaculum ullum quod nos retardet, non clausura quæ nos detineat, non elementum quod nobis ad velle pervium omnino non exstet. Exempli causa, certe Dominicum corpus, cui configuranda corpora nostra Paulus testatur (*Philip. III, 21*), et, supra meminimus, clauso sepulchro a mortuis surrexit, ac demum ad discipulos obseratis januis palpandum introiit (*Joan. XX, 26, 27*), nobisque in hoc libertatis futuræ documentum grande reliquit.

CAPUT V.

De impassibilitate.

Super hæc sanitatem amari ab hominibus diximus. Et de hac quid melius dici poterit quam quod Psalmista canit, *Salus*, inquit, *justorum a Domino?* (*Psal. XXXVI, 39*.) Quibus autem fuerit a Domino vera sanitas, quæ subtipere valebit infirmitas? Verum de ista sanitate, quam in futuro sæculo habebimus, quod exemplum afferre queam, ut quæ sit intelligatur, non video, quia nihil sanitatis, quod ei comparare possim, aut ego in me, aut aliquis sub mortali carne degens sensit in se. Hic etenim tum nobis sani videmur, cum nihil in nobis quod doleat sentimus. Fallimur tamen nonnunquam in hoc. Nam frequenter in aliqua parte corporis infirmamur, nec tamen hoc ipsum nisi aut motu corporis, aut tactu aliquo ullo pacto experimur. At de iis qui nec ita infirmantur, sed omni ex parte sibi sani esse videntur, quid dicemus, ut utrum sint vel non sint sani probemus? Propone tibi aliquem sanissimum corpore, et de sanitate illius sciscitare, sanus est suo iudicio. Hic talis paulo durius tangatur, aut in aliqua sui corporis parte arctius constringatur, et statim videbis quia clamabit: Sine, lædis me, vexas me. Quid est hoc? Nonne prius se esse sanum dicebat? et tunc modice tactus, ita dolenter succlamat. Istene tibi sanus videtur? Non puto. Nequaquam ergo salus huiusmodi nobis dabitur, quorum salus a Domino futura esse specialiter repromittitur. Nam *absterget Deus omnem lacrymam ab oculis suorum* ²⁰⁷, *et jam non erit amplius neque luctus, neque clamor, neque ullus dolor, quoniam priora transierunt* (*Apoc. XXI, 34*); *et non esurient, neque sitient amplius, nec cadet super illos sol, neque ullus æstus* (*Isai. XLIX, 10*; *Apoc. VII, 16*); *dextera enim sua Deus teget eos, et brachio sancto suo defendet illos* (*Sap. V, 2, 17*). Quid itaque eis nocere poterit quibus dextera Dei segmentum erit? Qualis autem sit sanitas illa, certe scio me nec meo nec alicujus sensu vel experimento accepisse. De febrium vero et diversarum infirmitatum qualitate, si cujusmodi sint quisquis interrogaret, facile forsitan intelligendas exponerem, cum quia ego illas in me, tum quoniam ab eis accepi qui eas quæ

A sint experimento didicerunt in se, at quod nec sensu percepi, nec ab ullo qui perceperit, ut dixi, accepi, non eodem modo. Credere tamen et incunctanter, ut mea quidem fert opinio, astruere licet sanitatem vitæ futuræ ita jugem et incommutabilem atque inviolabilem fore ut ineffabili quadam atque sensibili suavitatis dulcedine totum hominem repleat, et omne quod alicujus in se vicissitudinis, mutabilitatis, aut læsionis suspicionem præterequeat, procul arceat atque repellat. Hæc de sanitate dicta sint.

CAPUT VI.

De voluptate.

Hinc eo ordine quo singula de quibus instituimus tractare proposuimus, voluptatem subjunximus, quam alio nomine corporeorum sensuum delectationem appellamus. Et hæc quidem magnopere solet amari, quia singuli corporis ²⁰⁸ sensus in iis quæ sibi commoda judicant delectantur. Delectatur quippe, ut, verbi gratia, paucis dicatur ²⁰⁹, odoratus odoribus variis, et gustus rerum diversarum saporibus diversis, necne singuli alii sensus ²¹⁰ his et illis, juxta quod cuique fert ²¹¹ naturalis appetitus. Istæ tamen delectationes non semper delectant, sed suis quoque amatoribus sui nonnunquam tædium ingerunt; transitorie namque sunt et bestiales. Illæ vero, quæ in futuro ²¹² sæculo plene justis administrabuntur perpetue sunt et rationabiles. Quare non video ut qualiter intelligantur possit edici, præsertim cum, in delectationibus vitæ præsentis, quo eas designemus exemplo nequeat inveniri. Delectationibus etenim illis quo magis quisque utetur, eo ferventius illas amplectetur, quia ex earum saturitate nullum fastidium ulli creatur. Quas delectationes neminem in hac mortalitate viventem esse puto, vel fuisse, qui senserit ²¹³, vel gustaverit, ut illarum saporem vel habitudinem cæteris digerere possit. Duas enim beatitudines, et item miseras duas, majorem videlicet atque minorem esse novimus. Majorem beatitudinem, regnum Dei; minorem dicimus esse, in quo Adam primo positus fuerat, gaudium paradisi. Item majorem miseriam, æternum ignem gehennæ; minorem fatemur, quas incessanter patimur ærumnas præsentis vitæ. Beatitudinem autem neutram aliquando experti sumus. Quod si saltim illam parvam beatitudinem, quam Adam in paradiso positus habuit, experti essemus, forte per hanc, illam majorem aliquo modo conjectando videre possemus, sicut nunc in minori miseria nati, nutriti et adulti, multa de majori miseria, quoties volumus, edicere et explanare valemus. Itaque cum delectatio, de qua agimus, constet esse una portio magnæ beatitudinis, quo illam modo explicemus, ut capiatur, non video, nisi forte id agamus aliqua contraria similitudine magnæ miserie quam ex

VARIÆ LECTIONES.

²⁰⁷ Sanctorum suorum *mss omittunt.* sanctorum ²⁰⁸ Amari. Corporis *mss amari.* Quia singuli Corporis ²⁰⁹ Dicantur *mss dicatur* ²¹⁰ Singuli sensus *mss.* singuli alii sensus ²¹¹ Cuique fere *mss cuique fert* ²¹² Verò in futuro *mss vero* quæ in futuro ²¹³ Et qui senserit *mss qui senserit*

minori conjectamus. Sit igitur ante oculos cordis A positus, exempli causa, homo aliquis, qui tam in ipsis oculorum suorum pupillis quam et in singulis membris ferrum ignitum et candens infixum habeat, ita ut nec medullæ, nec intestina, nec omnino quidquam in toto ipso cruciatus illius immanitate vacet, vel eam levius quam in oculis aliquatenus sentiat. Quid dicam? Angustiatur. Quis hunc existimet sanæ mentis inter ista? Eodem modo, sed penitus contraria consideratione, in illa futura vita ineffabilis delectatio quædam bonos inebriabit, et dulcedine sui totos eos inæstimabili exundantia satiabit. Qui dixi totos? oculus, aures, nares, os, manus, pedes, guttur, cor, jecur, pulmo, ossa, medullæ, exta etiam ipsa, et cuncta singulatim, singulaque membra eorum in commune, tam mirabili delectationis et dulcedinis sensu complebuntur ut vere totus homo torrente voluptatis Dei potetur, et ab ubertate domus ejus inebrietur (*Psal.* xxxv, 9).

CAPUT VII.

De vitæ æternitate.

Qui ergo hæc bona fuerit adeptus, non intelligo ad quid pro commodo corporis suus ²¹⁴ ulterius porrigatur affectus. Solummodo adsit ei, quam cunctos appetere diximus, diuturnitas vitæ. Sed ista illi minime deerit, quia *justi in perpetuum vivent* sicut Scriptura dicit (*Sap.* v, 16). Sunt etiam alia, quæ quidem iis, quæ digessimus ²¹⁵, non minus amantur, sed ad animam, sicut illa ad corpus, referuntur. Quæ nihilominus, in septenario numero constituta, non modicum placent menti quæ ipsorum fuerit sapore imbuta. Sunt autem hæc, sapientia, amicitia, concordia, potestas, honor, securitas, gaudium.

CAPUT VIII.

De sapientia.

Sapientia igitur, quam omnes et in hac vita non viriliter amant, tanta in futura vita bonis erit ut eorum quæ scire voluerint nihil sit quod ignorent; scient enim cuncta quæ scienda fecit Deus, tam ea quæ præterita quam quæ hujus sæculi sunt futura. Ibi a singulis omnes, ibi ab omnibus singuli cognoscuntur, nec quemquam omnino latebit, qua patria, qua gente, qua stirpe quis editus fuerit, vel quid in vita fecerit. Hic fortassis ait aliquis: Quid est hoc? peccata quæ feci, scient omnes? ad hoc ea confessus sum ut delerentur, ut obliviscerentur, ut nulli amplius panderentur. Bene; sed cum tu in illa gloria ²¹⁶ ab omni criminis sorde purgatus vultui Dei præsens asliteris, ingratusne ei esse poteris pro tanta misericordia quam tibi fecit, remissis illis et

illis delectis tuis ²¹⁷? Et unde gratias ages, si nihil eorum, unde illas jure debeas, in tua memoria habes? Ut igitur in illius laudibus æternaliter jucunderis, semper de quanta sis miseria erutus, ut puto, coram habebis. Cum ergo singulorum conscientia singulis pateant, fateri audeo ea quoque cunctis patere, pro quorum curatione tu Deo jugiter gratosus existes, non ad tuam confusionem, sed ad magnam Dei glorificationem tuamque congratulationem. Nec enim tunc pro peccatis tuis te major cordis angustia premet scelerumque tuorum mage pudebit quam aliquem, magnis olim vulneribus saucium jamque omni ex parte sanatum, aboliti languoris molestia premit, vel eorum quæ in cuna positus ²¹⁸ infans egerat nunc grandævum pudet.

B Tunc quippe cum integra sanitas, perfecta munditia, plena remissio, secuta omnium offensionum impunitas tibi certo arriserit, cognitio eorum, qui magis horrore tibi esse valebit quam est modo beatissimo apostolorum principi Petro qua Christum ²¹⁹ negavit abjuratio sua, beato Paulo qua persecutus est immanitas sua, beatæ Mariæ Magdalænæ peccata sua, et multis aliis multa, quæ sciuntur jam donata, crimina sua? Verum super hæc agnitis delectis, velut enormi ac foeda infirmitate tua, pietas, virtus ac sapientia medici, qui te sanavit, sublimius a cunctis admirabitur, laudabitur, magnificabitur; laus autem et magnificentia gloriæ Dei, tua, si bene ²²⁰ advertis, gloria est. Sed dices: Et quidem consentio laudem Dei gloriam meam esse. Verum cum hinc **C** inde tot et tot, ad comparationem mei, innocentes prodeant, qui, consideratis vitæ meæ obscenitatibus, me omnino, sicut æquum ²²¹ erit, horrore habendum judicent, quid dicam? Justitia nempe suum, et suum injustitia præmium exigit. In his, frater, nolo timeas; aliter erit quam existimas. Illum siquidem, quem tu tibi comparatum judicas penitus innocentem, non ibi reperies de te, quemadmodum aestimas, sentientem. Namque videns te ille, de quo agis, plane intelliget ²²² te nequaquam se, sed Deum, quando peccasti, offendisse. Cum ergo viderit Deum tibi sua debita funditus dimisisse, nec in cor sibi ascendet ut te inde ²²³ aliquatenus judicet. In hoc enim ipso Deum se offendere cognosceret, si te, Deo per omnia reconciliatum, pro iis quæ olim **D** feceras, ullatenus contemnendum cogitaret. Magis autem gratosus admirabitur ineffabilem Dei clementiam, non solum in te, sed et in se: in te, quia de tam profundo iniquitatis eripuit te; in se, quia sola gratia ejus, ne in idem profundum rueret, tenuit se ²²⁴. Laudando igitur magnificabit in te, post

VARIAE LECTIONES.

²¹⁴ Corporis sui *mss* corporis suus ²¹⁵ Quæ quidem iis quæ digessimus *mss* S. 62 quæ quidem huc usque digessimus ²¹⁶ Sed cum tu illa gloria *mss* S. 62 et 605 sed cum tu in illa gloria ²¹⁷ Remissis illis delectis tuis *ms* S. 62 remissis et illis delectis tuis et *ms* 605 remissis illis et illis delectis tuis ²¹⁸ In via positus *ms* S. 62 et 605 in cuna positus ²¹⁹ Quia Christum *ms* qua Christum ²²⁰ Laus autem et magnificentia Deo gloriæ tua si bene *mss* Laus autem et magnificentia gloriæ Dei, tua si bene ²²¹ Sic æquum *mss* sicut æquum ²²² Intelligit *mss* intelliget ²²³ Te deinde *ms* te inde ²²⁴ Rueres tenuit potius se *mss* rueret tenuit se

gratiam Dei, vim atque constantiam quibus enitens voraginem tanti mali viriliter evasisti, quam, juxta quod ipse considerabit, si derelictus a Deo simili modo incurrisset, non ita forsitan evasisset. Vides igitur quam nihil impropertii vulgata cognitio peccati tui, imo quam multum laudis et gratiarum cognita remissio sui generabit. Ipsi etiam angeli si te societate sui propter tua peccata indignum velent judicare, haberes qualiter ²²⁵ contra eos jure te possis defensare. Quoniam, inquis, modo? Audi. Propone angelorum aliquem, quasi talia tibi impropertantem: Tu homo de pulvere factus, tu pulvis quandoque futurus, contra Deum te extulisti, contra præcepta ejus te in cœnum omnis peccati et immunditiæ tumidus dejecisti, et nunc nostri similis esse quæris, quos nunquam in aliquo voluntati Dei ^B contrahisse cernis. Ad hæc licet ita respondeas: Si ergo, ut dicis, de pulvere factus sum, forte non mirum, si vento tentationis impulsus in sordes sum criminum lapsus. Verum agnita et credita misericordia Christi, spretis omnibus quæ illum nolle scire potui, in cunctis quæ illum velle intelligebam memet exercui. Unde tribulationes et angustias in fame, siti, vigiliis, verberibus, contumeliis aliisque modis innumeris ad honorem ejus sustinere non dubitavi, et, quæque mundana ²²⁶ pro viribus nihili pendens, ejus tantum solius gratiæ per singula reconciliari desideravi. Vos autem quid horum unquam sui causa sustinuitis? Semper vos gloria, semper jucunditas est comitata, semper vos tenuit dextera Dei atque defendit ab impugnatione ^C omnis peccati, ita ut nulla vos fuscaret macula ²²⁷ ejus. Itaque si a voluntate ejus non cecidistis, ipsius donum est, a quo jugiter teni estis. Sed quia hæc ratio illos tantummodo respicit qui perditioni suæ vim fecerunt et regnum cælorum violenter rapuerunt (*Matth.* XI, 12), alii qui in illud sunt, sed alio modo intratum, alia ratione paritatem angelorum sibi sunt vindicatum. Si quæris, qua? forsitan ista. Dicent igitur illis: quod in regno Dei vestra quærimus æqualitate beari, dono ²²⁸ et gratiæ Christi Jesu Domini nostri id ascribimus, qui ad hoc dignatus est homo fieri, et pati et mori, ut nos, ab omni delicto in sanguinæ suo justificatos, ipsius regni sui consortes efficeret. Vos igitur considerate an sanguis Christi, qui est pro nobis effusus, queat nobis ^D esse perfecta causa salutis. Quid ad hæc angeli, qui libenter, eo quod boni sunt, rationi acquiescere volunt, dicent ²²⁹ nisi quæ dicta sunt, ratione mihi, et hujusmodi homines jurè sua æqualitate debere potui? Cum itaque angeli atque homines, quos magis te judicaveras innocentes, tibi consen-

tiant, tibi in cunctis pro veritate rationis honorem deferant, perpende, si vales, quam grata ²³⁰ sit sapientia ista, qua tu sic ab omnibus ²³¹, sic omnes agnoscentur a te in vita illa.

CAPUT IX.

De amicitia.

Nonne consequenter ex ista quæ cunctis erit communis sapientia, et quædam inestimabilis amicitia procreabitur, quæ in tantum ²³² singulorum intima ²³³ erga singulos suo fervore ²³⁴ compleat ut amor cujusque in quemque cuique sufficiat. Nec enim video quomodo aliter esse possit ²³⁵ præsertim cum omnes unum ²³⁶ corpus Christi sint, et Christus, qui est ipsa pax, sit, omnium ²³⁷ caput, nec minori sese affectu complectantur ²³⁸ quam membra unius corporis sibi invicem copulantur. Amabis igitur omnes ut ipsum te, et amaberis ab omnibus ut ipsi a se ²³⁹. Putas, abundans eis in dilectione, quando hæc tibi fuerit in possessione? Attamen istam transi, et contemplare ipsum per quem hæc bona tibi provenere, et percipies quia ille plus quam tu te ipsum et quam omnes alii incomparabiliter amabit te; et tu super te ipsum et super omnes alios ineffabili quadam suavitate illum amabis.

CAPUT X.

De concordia.

Sed quoniam solet aliquando contingere inter homines ut ii qui sese altrinsecus unanimiter amant non in omnibus ubique concordent, dum huic secus atque illi videtur, et quod hic appetit ille fugit, ^C necessario addenda præscripto amori concordia est. ne, si ullatenus vel in puncto defuerit, aliqua læsio tanto bono subrepere possit. Erit itaque tanta in cunctis concordia ut in nullo sentias aliquem discrepare ab eo quod te consistere velle. Corpus unum erimus, Ecclesia una erimus, Sponsa Christi erimus quicumque ibi erimus. Non ergo major tunc inter nos discordia erit quam nunc est inter membra unius corporis. Verum sicut vides in motu oculorum, quod illuc quo unus vertitur mox alius sequitur, ita quocumque tuum velle converteris, velle omnium sine disceptatione illico tibi præsto habetis. Quid dixi, omnium? Ipsa Dei voluntas non erit a tua diversa, sed sicut tu quod ille, ita et ille volet ^D in cunctis quod tu; caput namque a suo corpore qui discreparet? Hic aliquis forsitan in sui cordis secreto quærit, dicens: Eia! si Deus et omnis ille beatorum cœtus volent quod ego, tunc et augmentum mei boni mecum volent quod ego ibi non velle non potero; ero itaque, pro velle meo, de majoribus in cœlo. Huic respondeo qui, si etiam beato Petro

VARIÆ LECTIONES.

²²⁵ Habes qualiter *mss* haberes qualiter ²²⁶ Quæque mundana *mss* et quæque mundana ²²⁷ Vobis subripere macula *mss* 62 et E. 10 vos fuscaret macula ²²⁸ Beati, dono *mss* beati: dono ²²⁹ Volent dicent *mss* volunt, dicent ²³⁰ Quam grata *mss* quam grata ²³¹ Tu ab omnibus *mss* tu sic ab omnibus ²³² Quæ jus tantum *mss* quæ in tantum ²³³ Intimo *mss* intima ²³⁴ Suos fervore *mss* suo fervore ²³⁵ Hic possit *mss* esse possit ²³⁶ Cum unum *mss* cum omnes unum ²³⁷ Pax omnium *mss* pax sic omnium ²³⁸ Hic complectamur *mss* complectantur ²³⁹ Ut ipsa a se *mss* ut ipsi a se

par in gloria esse voluerit, erit : in gloria, dico, quia ut Petrus sit in persona, velle non poterit ; namque, si hoc vellet, seipsum nihil esse vellet : quod velle nequit. Sed neque in gloria illi æquari, si meritis ejus impar est, velle poterit, quia pulcherrimam illius corporis compositionem, quam in hoc violari conspiceret, omni-commodo plus amabit. Nec enim in humano corpore vel pes, loco aut officio manus, vel manus pedis fungi optat ; aut os, sive nasus, ubi oculi sunt ; aut oculi, ubi os, seu nasus est, vel pedibus suis, transferri desiderant ; aut si transferrentur, patienter id paterentur : eodem modo in illa admirabili et glorificata dispositione beatæ civitatis Dei, ita quisque quod habet amabit ut statum suum potiori gradu mutari non velit. Quare ? Quia cuique satis erit sua felicitas et beatitudo. Amplius, si hi qui jam in ipsius corporis unitate locati sunt majora ²⁴⁰ quam sunt adepti desiderarent, eo ²⁴¹ ipso miseri essent quo nondum ²⁴² haberent quod vellet ; in quo enim alicui quod cupit deest, in eo miser sit necesse est. Sed absit ab illo regno omnis miseria. Aderit itaque omnibus omnis sufficientia, quam perficiet in singulis unanimis et plena concordia.

CAPUT XI.

De potestate.

Cum itaque Deum et omnes tuæ voluntati concordantes habueris, profecto nihil voles quod non possis. Omnipotens igitur eris tuæ voluntatis ²⁴³, quoniam Omnipotentem habebis in omnibus concordantem tuæ voluntati.

CAPUT XII.

De honore.

Itaque, cum hæc tanta potestas tibi-adsuerit, honor condecens potestati minime deerit. Qui honor cujusmodi sit, brevi sub exemplo ²⁴⁴ consideremus. Ecce sit ²⁴⁵ ante oculos nostros positus pauper aliquis, omni solatio destitutus, ulcerum et aliarum infirmitatum foeditate corruptus, et omni quo vel a frigoris incommoditate defendatur tegmine nudus. Hunc igitur talem, tali modo jacentem et in nullo semet juvare valentem, si rex aliquis potentissimus transiens videret, et miseratus ejus vulneribus mederi curatumque suis juberet ornamentis vestiri, et adductum sibi adoptaret in filium, præciperetque ut in regno suo suus filius a cunctis haberetur, atque in nullo quod juberet a quoquam ei contradiceretur, hæredemque suum ac filii sui cohæredem constitueret et eum suo nomine vocari præciperet, nonne diceres ²⁴⁶ magnifice honoratum ? Et certe Deus nobis hæc omnia faciet. Nati enim de putredine carnis, replemur multis miseriis (*Job* xiv, 1) ; in quibus miseriis constitutos, et omni solatio desti-

tutos, omniumque infirmitatum passionibus obnoxios, ac peccatorum et corruptibilitatis ulceribus plenos sola misericordia ductus accipiet, et curabit ²⁴⁶ nos, et sanitati restitutos ornamentis perfectæ justitiæ et incorruptibilitatis ornabit, adductosque in filios sibi adoptabit, regni sui consortes efficiet et hæredes, Filioque suo unigenito sibi per omnia æquali et coomnipotenti concorporales statuet et cohæredes, omnique creaturæ jubebit ut in omni quod volumus ²⁴⁷ nobis obediat, vocatosque nos nomine suo deos faciet. Dicit enim ipse : *Ego dixi : Tu es, et filii Excelsi omnes* (*Psal.* lxxxii, 6 ; *Joan.* x, 34). Sed ipse Deus deificans est ; tu vero deus eris deificatus. At fortassis ais : hæc ratio tua in illis quidem magnis apostolis, seu martyribus potestit existere rata ; in me autem qui, utinam ! vel ultimus esse merear, quonam pacto constare queat non intelligo. Intende et intellige quia nullum justorum ab ista deitate excepit Deus, ubi dixit : *Di estis, et filii Excelsi omnes*. Verum, ut dicta melius eluceant, considera sub exemplo naturam ignis et naturam rerum ignitarum, si forte ibi aliquatenus queas imaginari qualiter illi summæ deitati pro modulo tuo possis participando deificari. Ecce ignis unus est, et in sua natura calidus ; in hunc ignem pone lignum aliquod, plumbum, et ferrum simul. Itaque cum lignum fuerit in carbonem conversum, et plumbum liquefactum, ita ut in carbonibus nihil nisi ignis appareat, et plumbo nihil caloris addi queat, necdum tamen ferro poterunt in calore coæquari, quod nondum forsitan penitus incanduit igne ; hæc igitur aliud alio magis in calore profecerit, singulum tamen, servata natura sui, usitato locutionis modo, quia ignitum est, per se dicitur ignis. Sic erit in illa beata supernorum civium societate, de qua loquimur. Nam quemadmodum ii qui summæ Dei majestati sunt propinquiores, et ob hoc aliis præstantiores, dii dicentur ; ita et qui illis sunt inferiores, quoniam una et eadem qua et ipsi ²⁴⁸ deitate pro sua capacitate participant, simili nomine dii dicentur. Quando ergo cum tanto bono adeptus fueris hunc honorem, non video qua ratione possis cupere ampliorem. Igitur dum possessione horum honorum quæ digessimus lælix fueris, nonne sufficiens tibi videberis ? Et maxime, inquis. Age igitur : si omnibus istis vel una die, sicut exposita sunt, in re frui valeres, gauderes ? Sine dubio ²⁴⁹. Si autem mense vel anno uno, lætificareris ? Nec dici quidem, ut autumo, potest lætitiæ modus. Et si toto tempore vitæ tuæ, quid faceres ? dares præmium ²⁵⁰ ? Utique libens, quidquid haberes, et in super temetipsum, si sic et non aliter ea adipisci valeres.

VARIÆ LECTIONES.

²⁴⁰ Ita et majora *mss* omitt. et ²⁴¹ Desiderant eo *mss* desiderarent eo ²⁴² Quod nondum *mss* quo nondum ²⁴³ Erit tua voluntas *mss* erit tuæ voluntatis ²⁴⁴ Brevi exemplo *mss* brevi sub exemplo ²⁴⁵ Ecce si *mss* Ecce sit ²⁴⁶ Diceris *mss* diceres ²⁴⁶ Et juvabit *mss* et curabit ²⁴⁷ Omni creaturæ... quod volumus *mss* omnique creaturæ... quod volumus ²⁴⁸ Qua ipsi *mss* qua ipsa ²⁴⁹ Gauderes sine dubio *mss* gauderes ? sine dubio ²⁵⁰ Dares præmium *mss* dares præcium ?

CAPUT XIII.

De securitate.

Si vero ad hæc omnino securus existeres quod ea, dum viveres, nullo eventu amitteres, omitto dicere utrum vel cogitare possis, an non, quid exultationis tibi esset. Itaque, cum tua vita perpetuo duret in illa vita, et hæc ²⁵¹ omnia tibi habenti securitas quoque ea amplius non perdendi certo arriserit, obsecro, quid æstimas tibi erit? Credo quod etiam ad nomen securitatis mota est in te quædam jubilatio cordis, et an tanta bona secure sis perpetuo possessurus, avidus addiscere cupis. Dico igitur quia, si ea perditurus es, aut tu ipse voles ea perdere tua sponte, aut Deus ea auferet tibi nolenti, aut aliquis alius Deo fortior superveniens ea tollet, Deo et te ²⁵² non volente, sed certe nec tu, abjecto tanto bono, in miserias quas te evasisse ²⁵³ gratiosus exultabis recidere voles, nec Deus, qui illud tam larga et clementi bonitate donavit, id tibi aliquando auferre volet, nec ullus fortior Deo superveniet, qui, Deo te protegente, illud tibi invito aliquatenus tollet. Securus igitur tantorum bonorum perpetuo eris ²⁵⁴, nec alicujus tibi adversari volentis incursum timebis. Quid ergo putas tibi erit, cum hæc omnia, pulchritudinem videlicet, velocitatem, voluptatem, diuturnitatem vitæ, fortitudinem, libertatem, sanitatem, sapientiam, amicitiam, concordiam, potestatem, honorem, securitatem, secundum quod ea descripsimus. imo supra omnem humanam æstimationem gloriosius atque sublimius quam scribi vel dici possint, in possessione æternaliter habueris, nonne gaudium, quod erit consummatio omnium horum? Re etenim vera, videre non possum quomodo inæstimabile gaudium circumquaque non habeat quem tot commoda beatæ felicitatis felicisque beatitudinis sine fine circumdant ²⁵⁵. Tunc igitur et tu isto gaudio perfrueris, quia nihil, unde gaudere non debeas, habebis.

CAPUT XIV.

De gaudio.

Itaque si haberes aliquem, quem ut te ipsum penitus amares, et de cujus bono, sicut de tuo, omnino ²⁵⁶ gauderes, illumque non minori quam te felicitate per omnia fultum videres, nonne in gaudio ejus gaudium duplicatum haberes? Si vero duos, aut tres, aut plures huic tibi in amore pares possideres, et eos ²⁵⁷ æqua felicitate conspicuos ceerneres, nunquid pro eorum numero non in te multiplicaretur gaudii tui magnitudo? Et utique, cum de amicitia superius ageremus, ostendimus ita omnes illius patriæ cives amatos te, sicut amabunt se, et te

A illos, sicut tu te ipsum. Potestne igitur illius gaudii modus a quodam homine ²⁵⁸ penetrari, cum ultra mille millia et decies millies centena millia innumerabiles ibi sint, et omnes eadem beatitudine perfruantur, nec ullus eorum sit qui non tantum de bono alterius gaudeat quantum de suo? Præterea videntes Deum ipsum, supra quam ipsi sese amabunt, ipsos amantem et intelligentes se inenarrabiliter plus quam semetipsos illum amantes, in gloria ejus mira et ineffabili exultatione exultabunt. Gaudium ergo erit eis intus et extra, gaudium sursum atque deorsum, gaudium in circuitu et ubique; et hoc est, sicut putamus, quod, quemadmodum in capite hujus opusculi dixi, Deus præparavit diligentibus se. Hæc itaque, juxta quod interim mihi mea æstimatio dicit, quodammodo potest ²⁵⁹ dici illa beatitudo æterna, felicitas æterna, commodorum scilicet omnium sufficientia secundum voluntatem et sine omni indigentia, quam plene habebunt omnes amici Dei in vita æterna; nec enim volumus affirmare illam hac quam ²⁶⁰ digessimus multo majorem non esse.

CAPUT XV.

De miseria reproborum.

Cum igitur justi fuerint tanta felicitate beati. restat ut injusti per contrarium sint inæstimabili quadam infelicitate miseri. Sicut enim istos ²⁶¹, juxta quod, prout potuimus, Deo donante, descripsimus, mira pulchritudo, velocitas, fortitudo, libertas, sanitas, voluptas alacres faciet et jubilantes; ita illos immanis quædam et inæstimabilis foeditas, tarditas, imbecillitas, servitus, languor atque dolor mœrentes reddet et ejulantes. Sane diuturnitatem vitæ, quam isti pro fruendis tantis bonis summo amore complectentur, illi pro interminabili pœna, qua torquebuntur, quoniam illis inerit, summo odio exsecrabitur ²⁶². De sapientia vero quid dicam, non invenio, nisi quia sicut justis in gaudium et honorem, ita injustis, quidquid scient, vertetur in mœrorem et confusionem. Amicitia vero, qua in invicem pii summa jucunditate copulabuntur, si qua in impiis erit, in tormentum ²⁶³ eis erit. Quo enim magis quosque amabunt, eo magis gravius in illorum pœna dolebunt. Si contra, concordiam an habituri ²⁶⁴ sint, quæritur: discordiam habebunt cum omni creatura, et omnis creatura discordabit ab aliis. Hinc ergo pro potestate bonorum, tanta impotentia eos sequetur ²⁶⁵ ut omnino nihil eorum quæ voluerint possint, et quidquid habuerint nolint. Igitur, pro honore sanctorum, obtinebunt perenne opprobrium. Et hæc quo fine claudentur ²⁶⁶? Vere,

VARIÆ LECTIONES.

²⁵¹ Cum in tua vita perpetuo in illa tuta et hæc *mss* Cum vita tua perpetuo duret in illa vita, et hæc ²⁵² Et Deo et te *mss* Deo et te ²⁵³ Tu evasisse *mss* te evasisse ²⁵⁴ Perpetuo ejus *mss* perpetuo eris ²⁵⁵ Circundat *mss* circumdant ²⁵⁶ Omnino penitus *mss* omittunt penitus ²⁵⁷ Aut tres et eos *mss* aut tres sive plures huic sibi in amore pares possidens et eos ²⁵⁸ Quoquam homine *mss* a quoquam homine ²⁵⁹ Quemadmodum pote-t *mss* quodammodo potest ²⁶⁰ At quam *mss* hac quam ²⁶¹ Sicut enim justos *mss* sicut enim istos ²⁶² Summo odio exuiabunt *ms* summo odio exuiabuntur ²⁶³ In tormentis *mss* in tormentum ²⁶⁴ Contra concordiam, quod habituri *mss* contra, concordiam non habituri ²⁶⁵ Tanta impotentia ejus sequetur *mss* tanta impotentia eos sequetur ²⁶⁶ Et hæc quoque sive claudentur *mss.* et hæc quo fine claudentur

sicut amici Dei securi erunt se unquam amissuros bona sua, ita isti inimici Dei omnino desperabunt se jam amplius perdituros hæc mala sua. Pro æterno igitur et ineffabili gaudio beatorum, hæreditabunt æternam et incogitabilem tristitiam omnes qui, pro impœnitundine reatus sui, transituri sunt in societatem dæmoniorum ²⁶⁷.

His itaque consideratis atque perspectis intelligi potest quam utile sit homini in bonis moribus ac justis operibus vitam suam exercere, quamque damnosum illis omissis per vitia et iniquitates affluere.

Quod si latius consideremus, videlicet quam utile sit quemlibet hominum bonum esse, videbimus non solum ejus qui bonus est, sed et Deo ipsi, et angelis, et cuique justo homini ac insuper omni creaturæ id utile esse. Et Deo quidem, non quod personæ illius aliquid commodi vel incommodi accidere possit, bonus homo utilis esse dicitur, sed quoniam illi ad perficiendam civitatem suam, quam de bonis hominibus perficere instituit, eo studio quo in illam tendit adminiculatur. Humanus quippe usus hoc habet ut eum sibi quis utilem judicet qui se ad hoc adjuvat sine quo id quod bene vult perficere non vult.

Qualiter autem bonus homo sit etiam angelis utilis, inde cognoscitur quod ex societate bonorum hominum numerus illorum qui diminutus erat reintegratur. Cum igitur aliquis per vitam bonam in societatem illorum currit, magnum quid ipsis præstat, quia, quantum in ipso est, numerum eorum supplet et perficit. Omni quoque justo homini, nec non omni creaturæ justum hominem utilem diximus. Justo homini, quia quanto ardentius in supernam patriam tendit, tanto velocius patria ipsa in suis civibus consummabitur, et quisque, adepta suorum corporum resurrectione quam multum desiderat, geminata lætitiâ atque in honore in regno Dei perfruetur. Omni creaturæ, quoniam dum per bonitatem suam incrementum civitatis Dei assurgit, renovationem qua ipsa creatura in melius est commutanda ultra non impendit, imo, quantum sua refert, omnem ei moram perfectionis rumpit et adimit.

Quantum ergo cuique sit enitendum ut bonus sit, perpendat qui potest, quandoquidem ex bonitate hominis et consummatio regni cœlestis et prædestinata toti creaturæ pendet reparatio universalis. Nihil enim horum omni ex parte perficietur, donec numerus electorum impleatur. Tanto itaque bonum istud plus differetur, quanto ii qui æternæ vitæ digni existant minus invenientur.

Singulo igitur homini ad regnum Dei pervenienti Deus ipse, angeli quoque, ac justii homines, eo quod se talem exhibuit ut illuc perveniet, gratiosi existent, et ut sua omnia ejus sint unanimiter volent,

A eumque sicut cohæredem et comparticipem regni cœlestis quasi seipsos perenniter diligent. Siquidem, quantum in ipso fuit, et civitatem Dei, et angelorum numerum, et sanctos homines consummavit. Sed cum ii qui ad vitam æternam pertingunt tanta merentur, patet, per contrarium, quid nequam homines, quia regno Dei extorres suo merito fiunt, promerentur. Quantum etenim ad eos spectat, nec Dei civitas, nec angelorum numerositas, nec electorum hominum proficiet præfixa integritas; imo, cum ipsi ad horum perfectionem conditi fuerint, nec pertingere satagunt, ne unquam perficiantur suis factis intendunt.

Quemadmodum igitur quivis homo dolet et queritur quando aliquo modo perdit quod pro sui comodo et utilitate acquisivit, ita Deus quodammodo, dolet et queritur, quando hominem quem ad opus suum creaverat a diabolo rapi, et in æternum sibi perire considerat. Inde etiam illi qui damnantur perditii dicuntur, quoniam Deo ad cujus regnum et honorem conditi sunt, in confusionem æternam a diabolo præcipitati depereunt.

Ecce utcumque proposita nobis est beatitudo vitæ perennis, et econtrario miseria mortis æternæ. Ut igitur hæc evadantur, illa acquirantur, eo magis elaborandum est quo ista interminabili pœna malos cruciat, illa indeficienti jucunditate bonos oblectat.

Qui ergo est bonus perseveret, donec debita sibi beatitudinis præmia capiat; qui vero malus, quod est esse desistat, quo miseriam quam meretur evadere queat. Et quidem bonitas, quia lux est, plane instruit eum, cui inhæret, qua gradiatur ut ad vitam perveniat, sed malitia, quia tenebræ sunt, obcæcat illum qui ea inebriatur, ne videat quo ruit, ut intereat. Sed sit aliquis forte malus, qui quod est esse erubescat et se bonum fieri velle dicat. Hic necesse est ut ante omnia se malum, id est peccatorem, ac per hoc tenebris involutum intelligat, quatenus se ubi jacebat possit videre. Sunt etenim plures qui tam densis peccatorum tenebris obvoluti sunt, ut nulla ratione se vel in ipsis tenebris esse possint advertere.

Primum igitur et magnum quid boni esse constat hominem seipsum posse intelligere in quo statu vel casu subsistat. Eo enim quo se intelligit, luci accedit. Cum itaque intelligit se malum esse, oportet ut, si bonus fieri vult, doleat se malum esse. Alioquin falso dicit se alium quam est esse velle.

Scientiæ igitur qua novit se, dolor adjiciatur necesse est, dicente Scriptura: *Qui addit scientiam, addit et dolorem (Eccle. 1, 18)*. Verum dolori medicamentum vult adhibere, ubi doleat, expedit ut ostendat ei quem scit sibi nosse et posse mederi. Vulnus enim quod jam putruit, et in se horridum virus ex putredine sui coadunavit, quousque ape-

VARIAE LECTIONES.

²⁶⁷ In mss EE. 10 et S. 62. Plura sequuntur quæ hactenus inedita fuerunt.

riatur et putridus humor exprimatur, nec a dolore liberari, nec ullo valet modo liberari. Sic qui sibi peccati vulnus dolet inflictum, per veram confessionem ipsum detegat ac sic, expresso mortifero humore qui latebat, per consilium præsidentis, quo curatur poenitentiae medicamen assumat. Non vereatur linguas hominum, non proponat poenitentiae cultum. Imo apud se hoc in mente firmiter habeat quia, si aliis peccati scandalum inde subrepere non timeret, talem se cunctis innotesceret qualem se in conspectu Dei quem offendit esse videt. Hoc enim multum valet ad dignum poenitentiae fructum, quando homo tantum dolet de peccato suo, quo Deum offendit, ut non refugiat ab aliis hominibus talis agnosci qualem se in oculis sui Creatoris esse agnoscit. Quod quamvis facto non sit admittendum, ne Ecclesiae Dei quodlibet scandalum exinde generetur, tamen nec inficiari nec perturbari debet, si ab aliis ei obijciatur quod ipse de se sua sponte confitetur. Sunt etenim multi qui plurimum perturbantur, deinde eis alii dicunt quod etiam ipsi de se publice fateri non refugiant. Ad magnum itaque perfectionis culmen pertinet, dum quis malum, quod praedicat de se, patienter et illaesa mentis tranquillitate ab aliis contra se dictum valet sustinere. Probari namque per hoc potest illum in vero humilitatis gradu consistere, sicut e diverso illum qui hoc non potest in quadam jactantia et appetitu sublimitatis mentem habere. Justus siquidem vult haberi. Scriptum quippe est: *Justus in principio accusator est sui* (Prov. XVIII, 17).

Dum igitur se accusat, et de eodem ipso ab aliis accusari recusat, quid aliud intendit nisi ut se humilitate, alios autem falsitate vel odio praeditos in eodem ostendat?

Si ergo vult verae humilitatis culmen attingere, concedat oportet ab aliis dicta patienter audire quae ipse de seipso non veretur palam ultro proferre, et patiat se ita ut se dignum fatetur tentari.

Cum itaque homo in hunc humilitatis statum pervenerit, tunc revera si in antiquam conversationem suam oculos cordis reflexerit, videbit se in horrido malo et tenebris vere fuisse, et gratosus ineffabili gaudio et exultatione admirabitur se in magno bono et lumine esse.

Custodiat ergo cor suum, custodiat corpus suum, ne inimici ejus sibi subripiant quod per Dei gratiam acquisivit, reumque dejiciant in pristinas tenebras quas reliquit. Nihil virtutum, quas adeptus est, suis viribus imputet, nec super eos qui nondum ad hoc profecti sunt, ullo modo se extollat.

In humilitatis culmine, ad quod pervenit, se semper caute custodiat, et inferiorem se omnibus hominibus, non ficto, sed intimo corde credat. Quoniam, inquis, modo id aliquis facere potest, ut se viliozem illo credat quem in bonis actibus non solum sibi, sed et aliis inferiorem esse sine dubio constat? Verbi gratia valeas aliquem sobrium, hu-

millem, patientem, sua indigentibus largientem, in Dei servitio sedulum, et quae sibi fieri vult aliis benigna mente facientem, plurimaeque in hunc modum, et hic talis judicabit se viliozem illi quemlibet esse luxuriosum, superbum, injuriosum, deprædatorem, Dei servitium, quantum valet vel audet, devotantem, et qualiter aliis contraria faciat pro posse elaborantem. Ita oportet, necesse est. Alter enim divinae paginae humilitatis metas excedens, non obedit. Ne aliquis aestimet sacram Scripturam cuius quidquam praecipere quod debeat judicare factu impossibile esse.

Quia igitur scriptum est ut quisque se viliozem omnibus aliis non solum ore pronuntiet, sed etiam intimo affectu cordis credat, qualiter quod impleti queat, considerare studeatis cujus mentem divinus Spiritus tetigit, ut se in hujusmodi exercere velit. Grave siquidem est ut, bonam et sanctam vitam agens, perversi cordis et operis homini se judicet ex intimo corde inferiorem, cum naturalis simul et divina lex sanciat bonum semper malo praestantius esse, et hinc aeternae gloriae retributio, illi sempiterni opprobrii poena patetur. Ex effectu itaque mercedis utriusque patet quid cui praestet. Si ergo bonus se judicat malo inferiorem, malum praepostero ordine sibi facit superiorem. Quod sic esse verum natura non admittit. Aut igitur veritati contrarius erit qui se bonum malo credit inferiorem, aut, si non credit, divinae paginae, quae hoc jubet, inobediens erit. Sed horum nihil admittendum.

Videndum igitur est quonam modo fieri valeat ut et veritas non deseratur, et divinitatis praecepto obediatur. Cum ergo quis hominum vult comparare se ad alium, quid in se a se habet, et quid alter non a se, sed per Dei gratiam habeat; a se quippe nemo, nisi malum, per gratiam vero Dei habet, si quod bonum. Ponat itaque malum suum cum malo alterius, et statim videbit quid horum sit potius. Perpendat etiam omnia in futurum juncta servari, et ne forte ipse occulto Dei judicio a bono decidat et alius a malo resurgat gnarus attendat.

Quicumque igitur tali consideratione se studuerit examinare, profecto non residebit in animo suo quo se debeat praeter aliis magnificare. Eoque magis Deo proximus adhærebit, quo de se humillima sentiens nullum contemnit, sed ut omnium vera dilectione potiatur sub Deo contendit.

Haec, ut ex ore B. P. Anselmi accepi, conscripsi, satisfacere cupiens voluntati amici mei, me hoc facere obnixè rogantis. Cui et epistolam destinavi, quam in exordio hujus opusculi ponere non omisi, cavens ne quis, materiae pulchritudinem et dictaminis foeditatem intuendo, aestimaret Anselmum ex materiae quidem formositate illud composuisse, ex dictaminis vero vilitate, quo mentis illius perspicacia et lepos eloqui evanuerit, mirum duxisse.

Noverit tamen quicumque hoc in sui notitiam transire dignabitur ipsum Patrem hoc saepe legisse et

audisse, suaque sancta manu et auctoritate examinatam posteris ad transcribendum ac legendum commendasse. Sit igitur Deus benedictus in orationibus. Amen.

EADMERI MONACHI

LIBER

DE SANCTI ANSELMI SIMILITUDINIBUS²⁶⁸.

CAPUT PRIMUM.

De triplici voluntate²⁶⁹.

Voluntas tripliciter intelligitur. Voluntas etenim dicitur²⁷⁰ illud animæ instrumentum quo vult, et affectio ejusdem instrumenti; affectio vero, est affectio ejusdem instrumenti volendi. Hæc voluntas, quæ dicitur affectio²⁷¹, est ad tempus quasi sopita, quia est eorum quæ mens non memorat, sed mox, ut ea recolat, etiam instrumentum volendi appetit. Item voluntas dicitur velle, vel usus ipsius instrumenti.

CAPUT II.

Similitudo inter mulierem et voluntatem.

Voluntas itaque, quæ est instrumentum volendi, sic est inter Deum et diabolum quomodo mulier inter suum legitimum virum et aliquem adulterum. Vir ei²⁷² præcipit ut sibi soli jungatur, adulter vero persuadet ut et sibi copuletur²⁷³. Si itaque se soli legitimo viro jungat, legitima est, ipsaque filios²⁷⁴ legitimos generat; si autem adultero se junxerit, adultera est, et ipsa filios²⁷⁵ adulteros parit. Similiter ergo Deus imperat voluntati ut societur ipsi soli²⁷⁶; diabolus vero ex alia parte suggerit ut jungatur et sibi. Si itaque se soli Deo junxerit, id est Spiritus sancti suggestionem, velut semen bonum, receperit, fit ejus conjux legitima filiosque legitimos generat, id est²⁷⁷ virtutes et opera bona; mox enim ad imperium ejus omnes aperiuntur animæ et corporis sensus ad implendum quod præcipit Deus²⁷⁸.

CAPUT III.

De sensibus animæ.

Ipsa namque voluntas aperitur ad virtutum²⁷⁹ affectionem²⁸⁰ et ad volendum optanda; memoria vero, ad memorandum memoranda; cogitatio, ad cogitandum cogitanda; intellectus, ad discernendum quid sit volendum, vel memorandum, vel cogitandum. Animus quoque ad charitatem erigitur²⁸¹, ad humilitatem disponitur, ad patientiam roboratur, et ad alias virtutes generandas aperitur.

CAPUT IV.

De sensibus corporis.

Similiter et corporis sensus aperiuntur ad imperium ejus, videlicet visus ad videnda²⁸²; auditus, ad audiendum Dei verba; gustus, ad gustanda; odoratus, ad odoranda; tactus, ad tangenda; olfactus, ad olfacienda; oculi quoque, ad vigilandum et plorandum; os, ad bene loquendum; manus, ad recte operandum; pedes, ad ambulandum quo debent. Sicque una sola voluntas, postquam Dei voluntati est juncta, tot virtutes generat et opera bona.

CAPUT V.

De obedientia.

Hujus autem voluntatis affectio sive usus, obediens voluntas vel obedientia dicitur, quia Dei voluntati obediens, eam habet advocatam, si quæeratur²⁸³ cur hoc vel illud velit. Quod si hæc voluntas, quæ dicitur instrumentum volendi, diabolo se junxerit, ejus recipiendo²⁸⁴ suggestionem velut inordinatum semen, adultera mater effecta filios adulteros, id est vitia et opera mala generat. Universos enim hominis sensus claudens ad ea quæ præcipit²⁸⁵ Deus, pandit ad ea quæ jubet diabolus. Ipsa namque prius aperitur ad affectionem vitiorum, et ad ea volendum, ac deinde hominis sensus aperit ad ipsa perpetranda.

VARIÆ LECTIONES.

²⁶⁸ *Is Collatus est cum mss Gem. Bec. Corb 507. Victorino EE. 45. San-Germanensi per me notato A. 1. Et cum Editione Coloniensi 1573 Ms Vict. Incipit liber Anselmi Cantuariensis Archiepiscopi de Similitudinibus. ms Corb. Incipit Tractatus S. Anselmi de Similitudinibus. ms San-German. Incipit tractatus a venerabili Anselmo Cantuariensi Archiepiscopo editus de Triplici Voluntate. In eo ms hic Tractatus in Capitula non dividitur.* ²⁶⁹ De divisione voluntatis mss de triplici voluntate ²⁷⁰ Tripliciter intelligitur voluntas. Etenim dicitur ms San-Germ. voluntas tripliciter intelligitur. Voluntas etenim dicitur ²⁷¹ Quæ est affectio ms San-German. quæ dicitur affectio ²⁷² Vir enim ei ms San-German. vir ei ²⁷³ Ut sibi copuletur ms A. 1 ut et sibi copuletur ²⁷⁴ Legitima est, ipsaque filios ms A. 1 legitima est et ipsa, filiosque ²⁷⁵ Adultera est, et ipsa filios ms A. 1 adultera est et ipsa, filiosque ²⁷⁶ Societur sibi soli ms A. 1 societur ipsi soli ²⁷⁷ Generat, id est ms Vict. parit, id est ²⁷⁸ Quod præcepit Deus mss Vict. et A. 1 quod præcipit Deus ²⁷⁹ Ipsa namque et aperitur ad virtutum ms A. 1 ipsa namque aperitur ad virtutum ms Corb. Ipsa namque et aperitur, namque voluntas ad virtutum ²⁸⁰ Affectionem, et ms Corbeiens. affectionem erigitur, et ²⁸¹ Ad charitatem dirigitur mss A. 1. Bec. et Gemmet. ad charitatem erigitur ²⁸² Ad recte vivendum mss ad vivendum ²⁸³ Si quæeratur ms A. 1. si requiratur ²⁸⁴ Ejus recipiendo manuscript. A. 1 ejus recipiens ²⁸⁵ Ad ea quæ præcepit mss Vict. et A. 1 ad ea quæ præcipit